

Сватенкова М. О.,

УДК 159.9.07

здобувачка фахової
передвищої освіти,
Дистанційний коледж
"Оптіма", м. Київ

DOI: <https://doi.org/10.64076/ihrc251026.08>

Науковий керівник:

Сватенкова Т. І.,

канд. психол. наук,
кафедра психології та
суспільно-гуманітарних наук,
Міжнародний європейський
університет, м. Київ

НАВИЧКИ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ У ВИРІШЕННІ НАВЧАЛЬНИХ ЗАВДАНЬ

Український психолог В. Моляко, розкриваючи сутність творчості з позицій психології, зазначає, що "під творчістю розуміють процес створення чогось нового для даного суб'єкта. Тому зрозуміло, що творчість у тій чи іншій формі не є талантом "вибраних", вона доступна кожному"[1, с.34]. Як зазначає В. Моляко, основними методами вивчення творчості є методи спостереження, самоспостереження, біографічний метод (вивчення біографій видатних людей, творців у певних галузях науки, культури, техніки та ін.), метод вивчення продуктів діяльності (учнівської зокрема), тестування, анкетування, експериментальні методи, хоч застосування останніх пов'язане зі значними труднощами, оскільки будь-який творчий процес є оригінальним, єдиним у своєму роді, такий, що не відтворюється точно в тому самому вигляді при повторному спостереженні [1 с.35]. В. Моляко вважає однією з основних якостей творчої особистості прагнення до оригінальності, до нового, заперечення звичного, а також високий рівень знань, умінь аналізувати явища, порівнювати їх, стійкий інтерес до певної роботи, порівняно швидке і легке засвоєння теоретичних і практичних знань у цій галузі, систематичність і самостійність у роботі.

О. Кульчицька виділяє ще такі властивості творчої особистості: виникнення спрямованого інтересу до певної галузі знань ще в дитячі роки; зосередження на творчій роботі, спрямованість на обраний напрям діяльності; велика працездатність; підпорядкованість творчості духовній мотивації; стійкість, непоступливість у творчості, навіть упертість; захоплення роботою[3 с.198].

Творчі здібності особистості – це синтез її властивостей і рис характеру, які характеризують ступінь їх відповідності вимогам певного виду навчально-

творчої діяльності і які обумовлюють рівень результативності цієї діяльності[2 с.88]. Творчі здібності самі по собі не гарантують творчих здобутків. Для їх досягнення необхідний "двигун", який запустив би в роботу механізм мислення, тобто необхідні бажання і воля, потрібна "мотиваційна основа".

Стосовно навчально-творчої діяльності в психолого-педагогічній науці виділені такі укрупнені компоненти творчих здібностей особистості[5]:

1. Мотиваційно-творча активність і спрямованість особистості.
2. Інтелектуально-логічні здібності.
3. Інтелектуально-евристичні, інтуїтивні здібності.
4. Світоглядні властивості особистості.
5. Моральні якості, які сприяють успішній навчально-творчій діяльності.
6. Естетичні якості.
7. Комунікативно-творчі здібності.
8. Здібності до самоуправління особистості своєю навчально-творчою діяльністю.

Творчою задачею називають таку, яка або вся в цілому є новою (не знайома для суб'єкта), або ж, меншою мірою, містить значну новизну, що і зумовлює значні розумові зусилля, спеціальний пошук, знаходження нового способу її розв'язання (за В. Моляко)[2 с.89].

Розглянемо основні з евристичних методів:

1) Колективна "мозкова атака" (або "метод мозкового штурму", або брейнстормінг). Цей метод було запропоновано американським ученим А. Осборном як покращений варіант евристичного діалогу Сократа[7]. У шкільній практиці активізація навчально-творчої діяльності часто стримується через побоювання учнів помилитися і бути підданими критиці. Отже, метод А. Осборна "мозкового штурму" активізує творчу думку при виконанні чотирьох правил[7]:

- виключається критика, можна висловлювати без побоювання будь-яку думку;
- заохочується будь-яке вільне асоціювання: чим більш дикою здається ідея, тим краще;
- кількість ідей, які висувують, повинна бути якомога більшою;
- дозволяється як завгодно комбінувати висловлені ідеї, видозмінювати їх, тобто "покращувати" ідеї, що висунуті іншими членами групи.

2) Сутність методу синектики, запропонованого В. Гордоном як метод творчої діяльності, полягає в тому, щоб глибоко вивчити проблему і звикнути до неї, тобто зробити незнайоме знайомим, а від звичного відмовитися[6]. Вона ґрунтується на послідовному застосуванні чотирьох видів аналогій: прямої (як розв'язують схожі задачі), особистої (уявляючи себе на місці об'єкта, що змінюється), символічної (у вигляді короткої образної назви задач) і фантастичної (з використанням казкових персонажів).

3) Морфологічний аналіз як метод розв'язування творчих задач був запропонований Цвіккі[4 с.95]. Сутність його полягає в тому, що враховують параметри будь-якого об'єкта – потужність, швидкість, вид руху, освітленість, спосіб обігрівання, охолодження, геометричні розміри тощо. Ці параметри – морфологічні осі – можуть по-різному варіюватися для різних випадків. Виписані можливі варіанти морфоосей і зведені разом формують морфологічний ящик. Нова конструкція може виявитися прогресивною, оскільки одержуємо стикування різних випадкових параметрів морфоосей.

4) При використанні методу фокальних об'єктів (автор Цвіккі), який пізніше був розвинений американським дослідником С. Вайтингом, властивості навмання відібраних слів переносять на ключовий об'єкт, який знаходиться ніби у фокусі цих властивостей[4 с.97]. Якщо треба, наприклад, сконструювати нову лампу, то у фокусі властивостей, скажімо, "морозива" це буде холодна лампа, смачна, солодка, молочна, стравна, шоколадна, хрумка.

У творчій діяльності використовують також прийоми, які сприяють розв'язанню складної, нестандартної задачі або проблеми, а саме[5]:

1) Запитання. Сутність цього прийому полягає в тому, щоб сформулювати якомога більше запитань, що стосуються певної задачі або проблеми, і спробувати знайти відповіді на них. Сократ перший зазначив, що "запитання є повивальною бабкою, яка допомагає народитися новій думці".

2) Відстрочка. Якщо знайти розв'язання задачі не вдається, треба відкласти її і зайнятися чимось іншим. Через деякий час варто повернутися до задачі, і спосіб розв'язання може бути знайдено.

3) Фіксація. Важливо завжди і за будь-яких умов мати при собі засіб для запису думок.

М. Махмутов, аналізуючи стан шкільної освіти, зазначав, що у традиційному навчанні всі знання, вміння і навички отримують шляхом репродуктивного засвоєння, що розвиває пам'ять і навички репродуктивного мислення[5]. Навички продуктивного і творчого мислення є наслідком репродуктивного засвоєння. Тобто базою будь-якої творчості є конкретні знання, навички й уміння. Це положення суттєве для вирішення проблеми творчого розвитку у процесі навчання (базовий зміст освіти повинен якісно засвоюватися). Проте цього недостатньо для розвитку пізнавальної самостійності і творчості школярів.

Дослідження методів розвитку творчості охоплює психологічні та педагогічні підходи до формування здатності до генерації оригінальних ідей та вирішення проблем. Методи включають розвиток допитливості, розширення кругозору, практичне записування та замальовування ідей, а також використання художньо-конструкторських завдань у навчальному процесі. Творчі здібності характеризуються гнучкістю думки, оригінальністю та мотивацією, а розвиток творчості сприяє самовираженню, впевненості у собі та нестандартному мисленню.

Отже, можна зробити висновок, що ключовими аспектами розвитку творчості через навчальну діяльність є наступні: допитливість та розширення кругозору; фіксація ідей; практична діяльність; навчальні методики; розвиток особистісних якостей. Відповідно, педагогам варто спиратися на основні характеристики творчої особистості та мотивувати учнів до розвитку їх здібностей, а саме швидкості та гнучкості думки (здатність швидко переключатися між різними ідеями та підходами); оригінальності (створення нових, нестандартних рішень та продуктів); допитливості (прагнення пізнавати нове та досліджувати світ навколо); сміливості (готовності виходити за рамки звичного та ризикувати); мотивації (високий рівень внутрішнього прагнення до створення та розвитку); використання творчості в різних сферах (наукова, технічна, літературна та мистецька творчість) – ці види діяльності спрямовані на створення нових матеріальних і духовних цінностей; навчальної та побутової творчості (застосування творчого підходу до розв'язання повсякденних завдань та засвоєння знань).

Список використаних джерел

1. Моляко В. О., Третяк Т. М. *Творче мислення особистості за умов екстремальності та інформаційної невизначеності*. Вчені Записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія. Т. 72, № 2. 2022. С. 30–37. ISSN 2709-3093 <https://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/38813>.
2. Моляко В. О. , Третяк Т. М. *Дослідження творчої аналогізації та творчої комбінаторики в процесі розв'язування завдань старшокласників за умов інформаційної невизначеності*. Габітус. № 54. 2023. С. 86–91. ISSN 2663-5208. <https://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/38802>.
3. Майстерність комунікації у мистецькій і професійній освіті: збірник наукових праць / за заг. редакцією В.Є. Литнєва, Н.Є.Колесник, О.М.Піддубної, О.М.Марущак. – Житомир: ФО-П "Н.М.Левковець", 2020. С.197-202. <https://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/31835>.
4. Нагорнюк Н. *Морфологічний аналіз Фріца Цвіккі*. Креативність особистості як фактор інноваційного розвитку суспільства: збірн. наук. праць. Т. 2. 2020. С. 93–99. <https://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/31338>.
5. Розвиток творчого мислення учнів на основі навчально-тренінгової системи карус. Моляко В.О., Третяк Т.М., Латиш Н.М. Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України (м. Київ) <https://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/38816>.
6. Синектика як техніка, метод і підхід до навчання й увиразнення суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Бондаренко Неллі Володимирівна, к. пед. н., ст. наук. сп., пров. наук. сп. Інститут педагогіки НАПН України Косянчук Сергій Володимирович, к. пед. н., методист Київська гімназія східних мов № 1. 2024. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/739352>.
7. The Journey of Brainstorming (Hanisha Besant) 2016. <https://www.regent.edu/journal/journal-of-transformative-innovation>.